

HAYIZ OLGUSUNUN İSLAM HUKUKU BAĞLAMINDA ORUÇ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bünyamin ÇALIK*

ÖZET

Makalede, hayızlı kadınların oruçlarını nasıl ifa edecekleri ele alınmış ve bu husustaki farklı görüşler tartışılmıştır. Uygulamanın günümüze kadar tevatür derecesinde ulaşılmış formatı mevcut iken neden böyle bir konunun ele alındığı sorgulanabilir. Çünkü çağdaş ilahiyatçı bilim adamlarının günümüzde zihinleri bulandıran, inanan kadınların aklını karıştıran açıklamalarını vuzuha kavuşturmaya ihtiyaç hâsıl olmuştur. Konu objektif bir biçimde ele alınmaya çalışılmış, tarafların öne sürdükleri deliller aynen iktibas edilmiş ve sonuç bölümünde de bunlar karşılaştırılarak kanaatimiz belirtilmiştir.

Çalışmada kadının yaratılmasıyla ilintisi olması sebebiyle önce kadının yaratılışı konusundaki anlayışlar ortaya konulmuştur. Tarih boyunca kadın önemli bir fenomen olmuş, onun yaradılışı ile ilgili mitler önem arz etmiştir. Yine tarih boyunca aşağılan hor görülen ve ikinci sınıf muamelelerine duçar kalanın kadın olması da dikkat edilmesi gereken başka bir konudur. Bu itibarla Hz. Peygamberin kadınlar hakkındaki pozitif ayrımcılık uygulamaları perspektifinde değerlendirilebilmesi için de önceki dönemlere ait uygulamaların tespit edilmesi gerekiyordu. Bu itibarla çalışmada İslam öncesi dönemlerden sadece Yunan/Helen ve Roma dönemleri ele alınmış, cahiliye dönemi pek meşhur olduğu ve üzerinde çok fazla çalışma yapıldığından bu husus çalışma kapsamının dışında tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hayız, Cünüp, Oruç, Hadis, Rivayet.

---

* Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Impact of Regil Case on The Fasting in the Context of Islamic Law

Abstract

In this article, how menstruating women will fast and observe this religious deed is discussed. While we have the widespread practice, why we handle this issue again may be questioned. Because the commentaries that confuse the minds of the contemporary theologians and the believing women need immediate clarification. The subject is discussed objectively; the evidence put forth by the proponents are cited with no change in wording; our personal opinion of the issue is presented in the conclusion part.

The assumptions on the creation of women are brought up since it is closely related to the creation of women. Women have always been an important phenomenon throughout history and the myths on their creation have always been of great interest. That the women who have always been despised and considered to be the second-class people is another issue to be handled.

In the article, only the Greek, Helen and the Roman periods in the pre-islamic years are discussed and the ignorance period of Islam is exempted since there are a lot of research done on this phase of history.

Key words: menstruation, impurity, hadith, rivayet

GİRİŞ

Kadın ve din ilişkisi yeterince derinlemesine incelenmemiş konulardandır. Bu konuda yapılan çalışmalar ya yetersiz ya da sübjektif olmuştur. Çalışmada bu konunun sadece bir kesiti ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır.

Konumuz âdet gören kadınların mükellef oldukları ibadetlerden orucu nasıl eda edecekler, olacaktır. Konunun doğru esaslara dayandırılarak ele alınması için öncelikle kadının yaratılış mitleri ile ilintisinin tespit edilmesi uygun olacaktır. Zira kadının sadece biyolojik bir fonksiyonu olan

regl/hayz hali tıpkı İsrailiyatta ve diğer bazı inanç sistemlerinde olduğu gibi kadının yaratılışı miti ile ilintilendirilmiştir. Bu itibarla ilk olarak İslam'dan önceki dönemlerde ve semavî dinler bağlamında yani Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta kadının yaratılışının nasıl olduğu, sorusuna cevap aranacaktır.

1. İslâm'dan Önceki Dönemlerde Kadın

Kadın konusuna, biri tarihî gelişim süreci açısından, diğeri modern hayatta içinde bulunduğu sosyo-kültürel konum açısından olmak üzere iki temel noktadan ele alınabilir. Bu bağlamda erkek hegemonyasının ağırlık kazandığı tarihi gelişim süreci içinde kadının bir tür "*kimliksizlik*" sorunu yaşadığı inkâr edilemez bir gerçektir. Günümüzde materyalist anlayışın hüküm sürdüğü modern hayat içindeki konumu itibariyle, bir tür "*rol karmaşası*" ya da "*kimlik bunalımı*" olduğu rahatlıkla söylenebilir.¹

Kadın, M.S. 6 yy.lar' da Arap cahiliyesinde utanç verici olması sebebiyle henüz çocuk yaşta iken babaları tarafından diri diri toprağa gömülerek öldürülmüşlerdir. Kalkolitik ve Neolitik çağlarda, özellikle de Hititler ve Frigler döneminde kadın, hem işlevsel hem de sanatsal ürünlerde doğurganlığı göz önünde bulundurularak, "*Ana Tanrıca*" olarak sembolize edilmiştir. Tarihi süreç içerisinde kadın, bazen haksız muamelelere de maruz kalmış ve hatta şeytani ruhları içerisinde barındıran bir varlık olarak da görülmüştür.²

Kadın, Roma uygarlığında "*Magana Mater*" (Ulu Ana) olarak isimlendirilirken, aynı Roma medeniyetinde değil köleler ve cariyeler "*Romalı bir kadın*" bile hiçbir vakit hür değildir.³

Bizans ve Helenistik dönemlerde kadının toplumsal ve ruhani varlık olarak da önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Böylece farklı coğrafyadaki tanrıçaların kültlerindeki benzerlikler, ayrılan yönler ve daha sonraki

¹ Bahadır Abdulkerim, "*Tarihte Ve Günümüzde Kadın*", ilk adım dergisi, 06/2005.

² Gülaçtı Nurettin, "*Sanatsal Bir Obje Olarak Kadın Ve Bazı Toplumlarda Kadına Bakış*", İdil Dergisi, Cilt 1, Sayı 2 Bahar 2012 (ISSN: 2146-9903, E-ISSN: 2147-3056) (03.05.2012), s.78-79.

³ Gülaçtı Nurettin, a.g.m. s.80.

zamanlara olan etkileri de belirlenmiştir. Bu dönemde kadınlar, Ana Tanrıça kültüründe kutsanmışlardır.⁴

Orta çağ Avrupa'sında kadına karşı yapılan haksız ithamların ve yakıştırmaların olduğu görülür. Zira hayatta kadına hep savunmasız gözüyle bakılmış ve kadın, açık saldırıların hedefi durumuna gelmiştir. Bu saldırılardan biri de Ortaçağ Karanlığında şeytana tapmanın cadılıkla eşdeğer olduğu anlayışı, kadının doğasında var olan bir olgu olduğu düşüncesidir. Bu durum batı toplumunda uzun süre sürmüştür. Bazı varsayımlar veya gerçekler, kadınların büyücülükle suçlandığını dahi göstermiştir.⁵

İslam'dan önceki eski Yunan/Roma dönemlerinde kadının toplumdaki yeri ve sosyo-kültürel konumu, hakları ve hukukuyla ilgili olarak⁶ Süleyman Ateş'in tespitleri de şöyledir.

“Eski Yunanlılarda kadın, yurttaşlık haklarından yoksundu. Ya babasının veya kocasının, o da olmazsa erkek akrabası olan velilerinin vasiliği altında yaşardı. Onlara göre evlilik, sırf nesli koruma ile ev düzeni, yani ev işlerini yönetmeden ibaret idi. Hiçbir işte kadının fikri sorulmazdı. Erkek, istediği zaman karısını boşayabildiği halde kadının boşanma isteğinde bulunması gayet güçlü. Erkeğin, kendi hayatında karısını başkasına devretmesi yahut ölümünden sonra onun başka bir kimsenin vasiliği altına verilmesini sağlaması da mümkündü. Kadın alım satım vs. gibi akitleri velisi bulunmadıkça yapamaz, yarım hektar arpa tarlasına denk bir şeye de malik olamazdı. Bu ağır esaret hükümleri uzun zaman sürüp gitti. Gerçi zamanla bu hükümler biraz hafifletildi ise de Themistocle ile Xenophon gibi Atina'nın daha sonra gelen şairlerinin söylediklerine bakılırsa Yunanlı kadın, bu mahrumiyetten hiç kurtulamadı. Unutmamak gerekir ki kadının bu sınırlı

⁴ Nurettin Gülaçtı, a.g.m. s.81.

⁵ Nurettin Gülaçtı, a.g.m. s.82.

⁶ Bk; Biesty, Stephen, “Antik Dünya – Mısır, Roma, Yunan”, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. 2009. s.30-45; Blanck, Horst, “Eski Yunan ve Roma'da Yaşam”, İstanbul: Arion Yayınevi. 1999. s.125-160; Freeman Charles, “Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları”.Ankara: Dost Kitabevi. 2010. s.350-400; Tekin Oğuz, “Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş”. İstanbul: İletişim Yayınları. 2008. s.175-225.

özgürlüğü de, yalnız Atina ve Isparta'ya özgü idi. Yunan ülkesinin geri kısmında kadınların büyük çoğunluğu, her türlü haklardan yoksun, cahil ve her dalda geri idiler.”

Roma İmparatorluğu içinde yaşayan kadınlar da değişik durumlardan geçtiler. Roma tarihinin ilk dönemlerinde kadına mahsus olan kanunlar, onu kuvvet altında eziyordu. Agna⁷ kanununa göre kadın, tıpkı bir köle gibi babasının vasiliğinden, kocasının yahut kaynatasının hükmü altına geçer idi. Roma kadını asırlarca bu durumda yaşadı. Erkeklerin kadınlara karşı kaba davranışı, dayanılmaz derecelere vardı. Ancak asırlarca sonra kadına bazı haklar verilebildi.⁸

1.1.Kitab-ı Mukaddes’de Kadının Yaradılışı

Kitabı Mukaddes’de kadının yaradılışı ile ilgili ayetleri şöyle sıralayabiliriz;

“... Âdem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. Ama kendisi için uygun bir Yardımcı bulunmadı. RAB Tanrı Âdem’e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın Yaratarak onu Âdem’e getirdi. Âdem, "İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, Etimden alınmış ettir" dedi, "Ona “Kadın”⁹ denilecek, Çünkü o adamdan alındı." Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak. Âdem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı.¹⁰ RAB Tanrı'nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı yıldı. Yılan kadına, "Tanrı gerçekten, 'Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin' dedi mi?" diye sordu. Kadın, "Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz" diye yanıtladı, "Ama Tanrı, 'Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz'

⁷ Şakir Berki, “Roma’da Miras Hukuku” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 1 Yayın Tarihi: 1953, s.551

⁸ Süleyman Ateş, “Kur’an Ansiklopedisi”, Kuba Yayınlar. II,104-105; bk, Abdulaziz Çavuş, Anglikan Kilisesine Cevap, Çeviren: Mehmet Akif Ersoy; Sadeleştiren: Süleyman Ateş, Diy. İşl. Bşk. Yayınları, Ank. 1974, s. 152-161.

⁹ İbranice kadın (İşsa) sözcüğü adam (İş) sözcüğünden türemiştir.

¹⁰ Yaradılış 2: 20-25

dedi." Yılan, "Kesinlikle ölmezsiniz" dedi, "Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız." Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar. Derken, günün serinliğinde bahçede yürüyen RAB Tanrı'nın sesini duydular. O'ndan kaçıp ağaçların arasına gizlendiler. RAB Tanrı Âdem'e, "Neredesin?" diye seslendi. Adem, "Bahçede sesini duyunca korktum. Çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim" dedi. RAB Tanrı, "Çıplak olduğunu sana kim söyledi?" diye sordu, "Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin?" Âdem, "Yanıma koyduğum kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim" diye yanıtladı. RAB Tanrı kadına, "Nedir bu yaptığın?" diye sordu. Kadın, "Yılan beni aldattı, o yüzden yedim" diye karşılık verdi. Bunun üzerine RAB Tanrı yılanı, "Bu yaptığından ötürü Bütün evcil ve yabanıl hayvanların En lanetlisi sen olacaksın" dedi, "Karnının üzerinde sürünecek, Yaşamın boyunca toprak yiyeceksin. Seninle kadını, onun soyuyla senin soyunu birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, Sen onun topuğuna saldıracaksın." RAB Tanrı kadına, "Çocuk doğururken sana Çok acı çektireceğim" dedi, "Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, Seni o yönetecek." RAB Tanrı Âdem'e, "Karının sözünü dinlediğin ve sana, Meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için Toprak senin yüzünden lanetlendi" dedi, "Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın. Toprak sana diken ve çalı verecek, Yaban otu yiyeceksin. Toprağa dönünceye dek Ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın Ve yine toprağa döneceksin." Âdem karısına Havva adını verdi. Çünkü o bütün insanların annesiydi. RAB Tanrı Âdem'le karısı için deriden giysiler yaptı, onları giydirdi. Sonra, "Âdem iyiyle kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu" dedi, "Artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli." Böylece RAB Tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem'i Aden bahçesinden çıkardı.

Onu kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi... ”¹¹

Bu ayetler bağlamında Yahudilik ve Hıristiyanlık literatüründe kadının yaradılışı ile ilgili olarak Özlem Topcan’ın şu tespitleri ilginçtir; “...İlk kadın Havva, yılanı aldanıp bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini kendisi yiyip ve Âdem’e yedirmesi¹² nedeniyle şeytanın yandaşı ve ortakçısı olarak yorumlanmıştır. Böylece Âdem’in cennetten kovulmasına sebep olmuştur. Başlangıçta Âdem ölümsüzdü, fakat meyveyi yemesinden sonra erdemliğiyle birlikte ölümsüzlüğünü de yitirir. Kadın erkeğini aldatmış ve üreme lanetine uğrayan böylece acı çekerek doğum yapan, hayız gören¹³ tek sorumlu kişi olmuştur. Bundan böyle sadece yaşayanların annesidir. Sonuçta ölümü evrene Havva getirmiştir ve cinselliği ile sürekli horlanmaktadır...”¹⁴

“...Burada hem Tanrı hem de Âdem sorumludur çünkü Tanrı yılanı yaratmış, Âdem ise onun niteliğine ve doğasına karar vermiştir. Âdem yılan ve kadının konuşmalarına şahit olduğu halde yasak meyveyi yemeye itiraz etmemiştir. İşler kötüye gidince bütün sorumluluğun kadına kalmış olması adil değildir. Kadın ağacın meyvesini yemenin bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü ve yediğinde Tanrı gibi oldu. Kadın çocuk doğurma özelliği ile Tanrıya benzer bir şekilde yaşam üretebilmiştir. Fakat onun bu yeteneği ceza ile bozulmuştur. Aden bahçesindeki düzenleme hem eril merkezli hem de ataerkildir. Tanrı Âdemi yaratır ve ona ne yapması gerektiğini emreder ve daha sonra Âdeme yardımcı olması için kadını yaratır. Bu silsilede kadının Âdemi, Âdeminde Tanrıyı dinlemesi gerekir. Erkek yasak meyveyi yediği için değil Tanrı yerine kadını dinlediği için cezalandırılır. Tanrının kadına güçlü bir reaksiyon göstermesi ataerkil sistem içindeki acizliği gösterir...”¹⁵

¹¹ Yaradılış 3: 1-24

¹² Kur’an’a göre böyle değildir. Bakara, 2/36.

¹³ Oysa hayız bütün memelilerde görülen biyolojik bir keyfiyettir.

¹⁴ Özlem Topcan, “*Yahudilik Ve Hıristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet (Geleneksel Dinler Otoritesine Feminist Bakış)*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara,2010.s.19.

¹⁵ Topcan, a.g.e., s.21-22

1.2. Hıristiyan İnancında Kadın

İlk Hıristiyan babalarından Totalyan, kadın hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: "Kadın, şeytanın, insan ruhuna giriş kapısıdır. İnsanı yasak ağaca yönelten, Allah'ın yasasını bozan, Allah'ın sureti olan erkeğin şeklini bozan kadındır." Kadını şer kaynağı kabul eden ilk kilise adamları, kadının, erkek gibi Allah'a ibâdet etme hakkı olup olmadığı, cennete girip giremeyeceği, içine ebedî ruh girmiş bir insan mı, yoksa ebediyeti olmayan geçici bir varlık mı olduğu sorununu tartışırlardı. Beşinci Milat asrında toplanan Makon Konsili, "Kadının ruhu var mıdır, yok mudur?" sorununu tartışıp, sonunda kadının, cehennem azabından kurtulan ebedî ruhtan yaratıldığına karar vermiştir.¹⁶

1.3. Yahudilik Ve Hıristiyanlıkta Kadınlar İle İlgili Hükümler

Kirleticiliğinden dolayı adet gören kadın ruhbanlık sınıfından da dışlanmıştır. Kadın adet dönemi boyunca yedi gün kirli sayılır. Buna karşı meni akıtan erkek akşama kadar kirli sayılır.¹⁷ Doğum yapan kadın eğer erkek çocuk doğurursa adet gördüğü günlerde olduğu gibi yedi gün kirli sayılacak ve arınması için otuz üç gün bekleyecektir. Kız çocuk doğurursa adet gördüğü günler gibi iki hafta kirli sayılacak ve arınması için altmışaltı gün bekleyecektir. Bu günler dolduktan sonra, kuzu ya da güvercin günah sunusu olarak verilecek, kâhin kadını arıtacak ve kadın temiz sayılacaktır.¹⁸

Kadının üremesi adet görmesi potansiyel düzensizlik ve kirlilik kaynağı olarak görülmüştür. Onun doğası ve özü erkeğinkinden farklıdır sonuç olarak onun korkutucu gücünün kontrol altına alınacağı bir alanda tutulmalıdır. Antropolojik çalışmalar Hahamlık Yahudiliğinin kadınlık algısının emsalsiz baskıcı olduğunu gösterir.¹⁹ Talmud döneminde kadınlar sosyal rolleri bakımından toplumsal ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Tapınak ziyaretleri seyrekleşir ve ev içi ile sınırlandırılır. Talmud tabirine göre namussuz kadının dışarıda, namuslu kadının evinde kalması gerekir. Hatta

¹⁶ Ateş, a.g.e. II,104-105.

¹⁷ Levililer 15:16

¹⁸ Topcan, a.g.e., s.24-25

¹⁹ Topcan, a.g.e., s.26

kocasını eşinin doğru yoldan sapmasına önlem olarak evin kapısını üzerinden kilitleyebilir. Bu nedenle erkek eşini evinde tutmalıdır. Alışveriş kocası ya da uşak tarafından yapılır. Kadınların mahkemelerde ya da kamusal alanda görünmeleri kadınlık haysiyetlerini küçük düşürücü olarak bulunurdu. Ayrıca kadınlar kendi bireysel isimleri ile değil kocalarının isimleriyle çağırılırlardı. Talmud'a göre kadının en önemli görevinin çocuk doğurmak olduğu anlaşılır. Eve erkek misafir geldiğinde, kadın asla görünmez kocalar ilgilenir. Kısacası Talmud döneminde kadın örtülür, toplumdan izole edilerek evlere hapsedilirdi. Talmud dönemindeki kadın örneği eskiçağda Homeros dönemi sonrasında Grek kadının toplumsal yaşamını yansıtır.²⁰

İnanç yönüyle de bakıldığında kadına bakış açısının İslamiyet öncesi ve sonrası arasında farklılıkların olduğu çok bariz bir şekilde görülmektedir. Örneğin, İslamiyet'ten önceki bazı Arap toplumlarında /kabilelerde özellikle bedevilerde kız çocukları değersiz bir varlık olarak görüldükleri ve esir edilip bir meta gibi algılandığı için, diri diri toprağa gömülürlerken, İslamiyet ile birlikte Hz. Peygamber'in: "*cennet annelerin ayağı altındadır*" özdeyişi keza kadınlara pozitif ayrımcılık uygulamaları ile kadına bakış açısı çok ciddi bir şekilde değişmiştir. Kadına bakış her çağ'da, her toplumda ya da inanışta kendini farklı bir şekilde göstermiştir. Genel olarak söylene bilir ki dinsel inanışların da toplumların kadına bakış açısı üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır.²¹

Geçmişte birçok defa hak ettiği değeri görmeyen kadın, kapalı kapılar ardında terk edilip, yaşam alanının daraltılması ile kimi zaman ruhsal bunalımlara sürüklenmiş; kimi zaman da adını kendilerinin de koyamadıkları bir güç savaşına sevk etmiştir. Bu savaşta hep yenilgiye mahkûm olmuştur. Ancak çağımızın ekonomik yapısının değişmesiyle, hayata atılan kadının rolü, değişmeye başlamış ve birçok rolü üstlenerek kendisine yeni bir kimlik kazanmıştır. O artık sadece cinsel bir obje, evde çocuklarına bakan bir anne ve ev işlerine mahkûm bir kadın değil, aynı zamanda evine ekonomik

²⁰ Topcan, a.g.e., s.27

²¹ Gülaçtı, a.g.m. s.82.

katkıda bulunan bir birey olmuştur. Tabii ki bu yolda büyük gayretler gösteren kadının, buralara gelmesi o kadar kolay olmamıştır.²²

Bütün bu kazanımlara rağmen hala kadınların sık sık maruz kaldığı aile içi şiddetin, bilhassa ülkemize ait töre cinayetlerini tüm dünya'da devam ettiğini görsel ve yazınsal medyalarda okunup duyulmaktadır. Kadın aynı zamanda toplumsal sorun ve olayları bazen kişisel ve toplumsal hareketliğin çözümünü kolaylaştıran, kimi kez kitleleri evrensel boyuta taşıyan, bazen de toplumsal sorunları ve çatışmaları eritmeye çalışarak uyum ortamı yaratmaya çalışan siyasi bir lider olmuştur.²³

2.İslâm'da Kadın

2.1.Kur'ân-ı Kerim'de Kadının Yaradılışı

Kur'ân-ı Kerimdeki kadının yaradılışı ile ilgili ayetlerden şunları zikredebiliriz:

*"Ey insanlar! Sizi bir tek canlı varlıktan yaratan, ondan da eşini var eden ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın üreten Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun. Kendisi adına birbirinizden (hak) talebinde bulunduğunuz Zat'a ve bu insanlık bağına karşı sorumluluk duyun. Kuşkusuz Allah üzerinizde daimi bir gözetleyicidir."*²⁴

*"Erkekler kadınların koruyup gözeticisidirler; çünkü Allah erkeklerle kadınları farklı alanlarda üstün yeteneklerde donatmıştır..."*²⁵

*"O sizi bir tek canlı varlıktan yaratmış, ondan da eşini meydana getirmiştir. O sizi annelerinizin karınlarında üç kat karanlığın göbeğinde birbirini izleyen yaratma aşamalarından geçirerek halk etmektedir."*²⁶

"Biz önceden "Âdem'e de tavsiye etmiştik; fakat o unutmamıştı; onda bir sebat bulamamıştık. Meleklerle "Âdem'e secde edin" demiştik de onlar secde etmişler, ancak İblis, (secde etmekten) çekinmişti. Âdem'e demiştik ki: "Ey Âdem! Bu, senin için ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten

²² Gülaçtı, a.g.m. s.84.

²³ Gülaçtı, a.g.m. s.85.

²⁴ Nisa, 4/1

²⁵ Nisa, 4/34

²⁶ Zümer, 39/6

çıkarmasın; yoksa bedbaht olursunuz". "Cennette sana ne acıkma vardır, ne de çıplak kalma". "Orada ne susarsın, ne de güneş altında kalırsın". Ne var ki şeytan, ona vesvese vermiş ve "ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve hiç yok olmayacak hükümlerini gösteriyim mi demişti. Bunun üzerine Âdem ve eşi o ağaçtan yemişler, ayıp yerleri kendilerine görünürince de cennet yapraklarıyla üzerlerini örtmeye başlamışlardı. Âdem Rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı. Sonra Rabbi yine onu seçmiş ve tövbesini kabul edip ona hidayet etmişti. Onlara şöyle buyurmuştu: "Hepiniz cennetten yere inin. Bundan böyle artık birbirinize düşmansınız. Benden size bir hidayet elbette gelecektir. Kim benim hidayetime uyarsa, ne sapıtır, ne de bedbaht olur."²⁷

Kur'ân ayetlerinde yaratılış ile ilgili verilen bilgilerde kadının potansiyel suçlu algısına rastlanılmaz. Aksine kadın-erkek eşitliğine, denkliliğine rastlanılır. Nitekim "Bunun üzerine Âdem ve eşi o ağaçtan yemişler...."²⁸ bu ayette açıkça görülmektedir.

2.2.Hadislerde Kadının Yaratılışı

Kadının yaratılışı ile ilgili rivayet edilen hadislerden bazıları şunlardır:

"Kadın bir kaburga kemiği gibidir. Kadın bir kaburga kemiğinden, bir eğri kaburga kemiğinden yaratıldı, onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın, kırılması da boşanmasıdır."²⁹

Bu hadisin yorumunda Ahmed Davudoğlu şunları söylüyor:

²⁷ Taha, 20/115-123

²⁸ Taha, 20/123

²⁹ Dıla': Kaburga kemiği demektir; cem'i: adla' gelir. Bu kelimeyi dil' şeklinde okuyanlar da vardır. Avec veya Ivec: Eğrilik manasına gelir. Bu kelimeyi bazı râviler ivec, birçokları da avec şeklinde zapt etmişlerdir. Hafız Ebu'l-Kasım b. Asâkir ile diğer bir takım ulemâ «Ivec» okumuşlardır. Burada müreccah olan da budur. Çünkü lisân âlimleri iki okunuş arasında fark görmüş, avec'in duvar ve ağaç gibi dik duran şeyler hakkında, ivec'in ise yaygı, yer, maaş, borç ve sâirede kullanıldığını söylemişlerdir. Bir takımaları avec'in görünen şeylerde, ivec'in ise fikir ve söz gibi görünmeyen şeyler hakkında kullanıldığını bildirmişlerdir. Bak. Nevevi, (ö.676/1277.), "Sahihi Müslim bi-şerhi'n-Nevevi = el-Minhac fi şerhi Sahihi Müslim b. Haccac." -- [y.y. : y.y.], 1349. (Kahire: el-Matbaatü'l-Misriyye), X,82-85; Müslim, Rada 64; Nesai, Nikah 15; Ahmed b. Hanbel, II, 168.

“Kadının eğriliği, ahlaken hırçın, aklen zayıf olması, sebepsiz olarak boşanmak istemesi, kocasının tahammül edemeyeceği tekliflerde bulunması, aile sırrını ifşa etmesi, dedikodu yapması gibi şeylerdir. Erkek hiç bir zaman kadından müstağni kalamayacağı cihetle geçinmenin çaresini bulmak, metin ve sabırlı olmak ona düşen bir vazifedir.”³⁰

Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadınlara hayırhah olun, zira kadın bir eyeği kemiğinden yaratılmıştır. Eyeği kemiğinin en eğri yeri yukarı kısmıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi hâline bırakırsan eğri halde kalır. Öyleyse kadınlara hayırhah olun."³¹

Hadis materyallerinde kadının yaradılışı ile ilgili olarak aktarılan bilgilerde İsrailiyat etkinsin olduğu kanaatindeyiz. Zira temel kanıt olarak kadının Âdem'den yaratıldığı iddiası var.

Oysa Kur'an'ı Kerimde geçen; "Ey İnsanlar! Sizi bir tek (cinsiyeti olamayan) candan yaratan, ondan (eril/dişil olarak) çifti var eden ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun..."³² Ayetindeki yaratılan ilk canlının Âdem olarak isimlendirilmesi bir iltibastan³³ ibaret olduğu kanaatindeyiz. Bunun da sebebi; "Bir zamanlar Rabb'in meleklere: "Ben, yeryüzünde bir halife atayacağım." demişti de onlar şöyle konuşmuşlardı: "Orada bozgunculuk etmekte olan, kan döken birini mi atayacaksın? Oysaki bizler,

³⁰ Ahmed Davudoğlu, "Sahih- i Müslim Tercüme ve Şerhi", Sönmez Neşriyatı, 1973. II,145.

³¹ Buharî, Nikâh 79, Enbiya 1, Edeb 31, 85, Rikâk 23; Müslim, Radâ 65, (1468); Tirmizî, Talâk 12, (1188).

³² Nisa, 4/1

³³ Bkz: (2/30 38), (3/33), (3/34),(3/59), (4/1), (4/116), (4/120), (5/27), (5/28), (5/29), (5/31), (5/32), (6/2), (6/19), (6/165), (7/11), (7/12), (7/13), (7/19), (7/20), (7/21), (7/22), (7/23), (7/24), (7/25), (7/26), (7/27), (7/31), (7/35), (7/172), (7/189), (7/190), (10/14), (15/26), (15/28), (15/29), (15/30), (15/31), (15/32), (15/33), (15/34), (15/43), (17/61), (17/62), (17/64), (17/70), (18/47), (18/50), (19/58), (20/115), (20/116), (20/117), (20/118), (20/119), (20/120), (20/121), (20/122), (20/123), (20/124), (23/12), (23/79), (25/54), (27/62), (30/20), (30/21), (32/7), (32/8), (32/9), (35/11), (35/39), (36/60), (36/61), (36/62), (36/63), (36/64), (37/11), (38/71), (38/72), (38/73), (38/74), (38/75), (38/76), (39/6), (39/7), (40/67), (53/32), (55/3), (55/4), (55/14), (55/15), (56/32), (56/33), (71/17), (71/18), (75/37), (75/38), (75/39), (76/1)

seni hamd ile tesbih ediyoruz; seni kutsayıp yüceltiyoruz." Allah şöyle dedi: "Şu bir gerçek ki ben, sizin bilmediklerinizi bilmekteyim." ³⁴ Bu ayette geçen "جعل" ye "خلق" manasının verilmesi, yani "atayacağım" yerine "yaratacağım" diye algılanmasıdır. Böyle algılanmasının sebebi de İsrailiyat olduğu kanaatindeyiz. İnsanın yaratılışı başka bir incelenme konusu olduğundan bu kadarla sınırlı tutulmuştur.

Kadının yaratılışı ile ilgili tespitleri yaptıktan sonra kadınlara ait bir özellik olan hayz olgusunun tespitine geçebiliriz.

3. Hayz /Menstrüasyon

3.1. Tıp İlminde Hayz/Menstrüasyon Tanımı

Sadece insansılarda rastlanan özelliklerden birisi de menstrüasyondur. Diğer plasentalı memeliler ise *östrus* olarak adlandırılan durumu yaşarlar.

Menstrüasyon, âdet, hayız, ya da regl, kadınlarda ve bazı diğer yüksek dişi primatlarda³⁵, rahim iç yüzeyinde oluşan damar ve dokuların kan ile birlikte vücuttan atılması işlemi ile ilgili fizyolojik olaydır. Doğurgan kadınlarda üreme ve döllenme amacıyla meydana gelen değişiklikler için kullanılan bilimsel bir terimdir. Kadınların ergenliğe erişmesinden menopoza girmelerine kadar yaklaşık her 28 günde bir tekrarlanan bu süreç, sadece gebelik süresince durur.³⁶ Kadınların çoğu düzenli olarak 28 günde bir âdet görmez. 21-35 günde bir âdet görmek normal kabul edilir. Menstrüasyon halk arasında aybaşı olarak da bilinir. Fiil olarak genellikle *âdet görmek* ya da *regl olmak* şeklinde kullanılır. Menstrüasyon sırasında ortalama kan kaybı 35 ml'dir ve 10 ilâ 80 arası normal kabul edilir.

3.2. Hayz'ın Sözlük ve Terim Olarak Tanımı

Sözlükte akmak, cereyan etmek manasına gelir.³⁷ Fıkıh ıstılahınca "kadınlardan" doğum sebebiyle olmaksızın sıhhat

³⁴ Bakara, 2/30-31.

³⁵ "Menstruation." *Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite*. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2010.

³⁶ "Menstruation." *Oxford Dictionary Of English 2e*, Oxford University Press, 2003.

³⁷ Mutarrizi, (ö.610/1213), "*el-Mugrib fi tertibi'l-mu'rib*" ; thk. Mahmûd Fahuri. -- Haleb: Mektebetu Usame b. Zeyd, 1979. I,236-237; İbn Manzûr, (ö.1311/1894). "*Lisânu'l-Arab*", Dâru Sâdır, Beyrut, ts. VII,141-142.

hallerinde ve muayyen vakitlerde rahim yolu ile akıp gelen cibilli/ tabii bir kandır. Diğer bir itibar ile hayz, evsafi muayyen bir kan sebebiyle husule gelen ve bu kanın muayyen müddetince devam edib bazı dini ve ailevi vazifelerin, tasarrufların icrasını tehire uğratan şer'i bir mâniadır.³⁸

Genel olarak bakıldığında bedeni ibadetlerde “hayzı” engelleyici bir faktör olarak görmekteyiz. Hayızlı kadın namaz kılamaz, Kur'an okuyamaz, Kur'an'a dokunamaz, tavaf yapamaz, mescide giremez ve oruç tutamaz. Bu tanım ve yaklaşımlar çerçevesinde çalışma konusu olan hayızlı kadınların oruç ibadetini nasıl yerine getirecekleri daha sağlıklı ve detaylı bir şekilde ele alınabilir.

3.3.Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'a Göre Âdet Halindeki Kadının Durumu

Eski Ahid'te özellikle “Levililer ve Hezekiel” bölümlerinden anlaşıldığı üzere Yahudilik'te âdet gören kadınlar hakkında detaylı bilgiler vardır.

Eski Ahid'e göre âdet halindeki kadın, bu süre içerisinde ve sonrasındaki yedi gün boyunca pis sayılmaktadır.³⁹ Keza âdet halindeki kadının kendisi pis olmakla kalmamakta kendisine dokunan kimseyi de pis yapmaktadır.⁴⁰ Hatta onun yatağındaki ya da oturduğu şeyin üzerindeki herhangi bir şeye dokunan da pis olmaktadır. Yahudilerin kutsal kitaplarına göre, âdet halindeki kadının kirliliği onunla aynı yatakta yatan adama da bulaşır. Böyle bir adam ise yedi gün kirli kalır ve yattığı her yatak kirli

³⁸ Mevsilî, (ö.6837/1284) “*el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr*”, II,98.; İbn Nuceym, (ö.970/1563) “*el-Bahrü'r-raik şerhu Kenzi'd-dekaik*.” Daru'l-Küttüp el-İlmiyye. Beyrut.1997. I,329; İbn Abidin, (ö.1252/1836), “*Reddü'l-muhtar ala Dürri'l-muhtar*” ; tahkik Hüsameddin b. Muhammed Salih Ferfur. -- Dimaşk: Ma'hedu Cemiyetü'l-Fethi'l-İslâmî, 2000/1421, I,474.; Baberti, (ö.786/1384), “*el-İnaye fî şerhi'l-hidaye*” müst. Mustafa b. İbrâhim el-Vardari. -- [y.y.] : I,258.

³⁹ Levililer, 12/2-5; 15/19-24.

⁴⁰ Levililer, 12/5; 15/19-20.

sayılır.⁴¹ Bu nedenle Yahudi kaynaklarında bir kimsenin âdet halindeki kadına yaklaşması yasaklanmıştır.⁴²

Aynı şekilde doğum yapan kadınlar da pis sayılmış ve haklarında da şöyle denilmiştir;

“İsrail halkına de ki, 'Bir kadın hamile kalıp erkek çocuk doğurursa, âdet gördüğü günlerde olduğu gibi yedi gün kirli sayılacaktır. Çocuk sekizinci gün sünnet edilmeli. Kadın kanamasından paklanmak için otuz üç gün bekleyecek. Pak sayılması için geçmesi gereken bu günler doluncaya dek kutsal bir şeye dokunmayacak, tapınağa girmeyecek. Ancak, kız çocuk doğurursa, âdet gördüğü günler gibi iki hafta kirli sayılacaktır. Kanamasından paklanmak için altmış altı gün bekleyecektir. Erkek ya da kız çocuk doğuran kadının temiz sayılması için geçmesi gereken günler dolunca, yakmalık sunu olarak bir yaşında bir kuzu, günah sunusu olarak bir güvercin ya da bir kumru getirip Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde kâhine verecektir. Kâhin bunu RAB' bin huzurunda sunacak ve kadını arıtacak. Böylece kadın kanamasından temizlenmiş sayılacak. Erkek ya da kız doğuran kadınla ilgili yasa budur.”⁴³

Tarihi kaynaklardan Yahudilerin bu tür anlayışları ve uygulamaları İslam'ın geldiği dönemlerde devam ettiği anlaşılmaktadır.

Hristiyanların ise Yahudilerin aksine bu konuda çok rahat davrandıkları ve âdet halindeki kadınlarla cinsel ilişkiye dahi girdikleri pek çok müellif tarafından ifade edilmiştir. Hristiyanların bu tutumu, muhtemelen, Kutsal kitaplarında âdet halindeki kadının durumuyla ilgili hükümlerin yer almamasından kaynaklanmıştır. Nitekim konuyla ilgili yapılan bazı araştırmalarda Hristiyanlık'ta âdet halindeki kadının durumunun özel dini hükümlere tabi tutulmadığı ifade edilmiştir.⁴⁴

⁴¹ Levililer, 15/23-24.

⁴² Hezekiel, 18/6; bk; Arif Ulu, “Âdet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid Ve Tahlili”, Atatük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 38, Erzurum, 2012, s.2-3.

⁴³ Leviler,12/2-7.

⁴⁴ Ulu, a.g.m., s.3.

İslamiyet'te ise durum çok farklıdır. Bu iki muharref şeriatın yerine şu hükmü koymuştur; “*Sana, kadınların aybaşı hali hakkında da sorarlar, de ki: "O bir ezadır (rahatsızlıktır)". Aybaşı halinde iken kadınlardan el çekin, temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman, Allah'ın size buyurduğu yoldan yaklaşın. Allah şüphesiz daima tövbe edenleri sever, temizlenenleri de sever.*”⁴⁵

Ayetten de anlaşılacağı üzere adet hali bir çeşit rahatsızlık verici bir haldir. Abartılacak, korkulacak veya utanılacak bir keyfiyeti de yoktur. Hz. Peygamber'in âdet halindeki kadınların dini hayattan uzak kalmamaları konusunda da bazı uygulamaları olmuştur. Nitekim hanımları âdet halindeyken başını onların kucağına koymuş ve onlara Kur'an okumuştur.⁴⁶

Âdet halindeki kadının oruç tutup tutmayacağıyla ilgili hükümlerde kullanılan bazı rivayetler vardır. Bunların başında Hz. Âişe'den nakledilen rivayetler, istihza ve Hz. Peygamber'in hanımlara yaptığı bazı konuşmaları aktaran rivayetler vardır.⁴⁷

4.Hayızlı Kadınların Oruç Tutamayacaklarını Savunanlar ve Delilleri

Hayızlı kadının yalnız orucu kaza edip namazı kaza etmeyeceğine bütün müslümanların icma'ı vardır.⁴⁸ Bu hususta nifaslılar da aynı hükümde-

⁴⁵ Bakara, 2/222.

⁴⁶ Ulu, a.g.m., s.4; bk;Buhârî, “Hayz”, 4”; Müslim, “Hayz”, 15; Nesâî, “Hayz ve İstihza”, 19.

⁴⁷ Ulu, a.g.m. s.6.

⁴⁸ Cezerî, Abdurrahman (ö. 1360/1941) “*Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbea*”, Matbaatu'l-İstikâmet, I, 121-2, 133; Ebû Zeyd Şiblî,(ö. 1069/1659), “*el-Miftâh Şerhu Nûri'l-İzah*”, Kütübü'l-Arabî, Mısır, trs. s. 38; Fetâvâyi Hindiyye (Trc. Mustafa Efe), Akçağ, Ankara, 1983, I, 129-30; Ahmed Davudoğlu, “*Mevkufât*”, Saadet, İstanbul, 1986, I, 82; İbn Rüşd (ö. 595/1198), “*Bidayetü'l-Müçtehid*”, (Trc. Ahmet Meylanî), Beyan, İstanbul, I, 140; Zuhaylî, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, (Trc. Kurul) Risale, İstanbul, 1992, I, 288-9, 357; Kâsânî (ö. 587/1191), “*Kitâbu Bedaii's-Sanai fi Tertibi's-Şerâi*”, Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1974, I, 33.; İbn Kudâme (ö. 620/1223), “*el-Muğnî*”, Mektebetü'r-Riyâdi'l-Hadîse, Riyad, 1971, I, 144.; el-Mâverdi (ö. 450/1058), “*el-Hâvi'l-Kebir fi Fıkhî Mezhebi's-Şafîi*”, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, I, 147; Şihabuddin Ahmed b. İdris el-Karâfî (ö. 684/1285), “*ez-Zehîra*”, Daru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1994. I, 316.; en-Nevevî (ö. 676/1277), el-Mecmû, Şerhu'l-Mühezzeb, Dâru'l-Fıkr, II, 356.; Behauddin Ebi Mehasin Yusuf b. Râfî b. Şeddad el-Halebî eş-Şafîî' (ö. 684/1285), “*Delâilü'l-Ahkâm min Ehâdisi'n-*

dir. Hayızlı kadının oruç tutamayacaklarını iddia edenlerin delil olarak ileri sürdükleri nasları yani hadisleri şöyle sıralayabiliriz:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَضْحَى أَوْ فِطْرِ إِلَى الْمُصَلَّى فَمَرَّ عَلَى النِّسَاءِ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ فَإِنِّي أُرِيْتُكُمْ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ فَقُلْنَ وَبِمِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَكْثَرُنَ اللَّعْنَ وَتَكْفُرُنَ الْعَشِيرَ مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلِ وَدِينِ أَذْهَبَ لِلْبَبِّ الرَّجُلِ الْخَازِمِ مِنْ إِحْدَاكُنَّ قُلْنَ وَمَا نُفْصَانُ دِينِنَا وَعَقْلِنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَلَيْسَ شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ مِثْلَ نِصْفِ شَهَادَةِ الرَّجُلِ قُلْنَ بَلَى قَالَ فَذَلِكَ مِنْ نُفْصَانِ عَقْلِهَا أَلَيْسَ إِذَا حَاضَتْ لَمْ تَصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ قُلْنَ بَلَى قَالَ فَذَلِكَ مِنْ نُفْصَانِ دِينِهَا.

1.Delilleri;

Ebû Saîd-i Hudrî Şöyle demiştir: Bir Kurban, ya Ramazan bayramında Resûlu'llâh (s.a.v.) Efendimiz, mescide geldi. Kadınların yanından geçti. Ve (onlara): "Kadınlar, sadaka veriniz. Zira bana Cehennem halkı gösterildi, çoğu sizler idiniz." buyurdu. (Kadınlar): "Yâ Resûlâllâh, neden?" diye sordular. "Çünkü siz (ötekine, berikine) çokça lânet eder, zevclerinize karşı küfrân-ı nimet gösterirsiniz buyurdu. "Aklımızın, dinimizin eksikliği nedir? Yâ Resûlâllâh." dediler. "Kadının şahadeti, erkeğin şahadetinin yarısı değil midir?" diye sordu. "Evet." dediler. "İşte bu aklın eksikliğinden. Hayız gördüğü zaman da namaz kılmaz, oruç tutmaz değil mi?" buyurdular. "Evet." dediler. "İşte bu da dininin eksikliğinden." cevâbını verdi.⁴⁹

عَنْ مُعَاذَةَ قَالَتْ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ فَقُلْتُ مَا بَالُ الْحَائِضِ تَقْضِي الصَّوْمَ وَلَا تَقْضِي الصَّلَاةَ فَقَالَتْ أَحْرُورِيَّةٌ أَنْتِ قُلْتُ لَسْتُ بِحَرُورِيَّةٍ وَلَكِنِّي أَسْأَلُ قَالَتْ كَانَ يُصِيبُنَا ذَلِكَ فَنُؤْمِرُ بِقِضَاءِ الصَّلَاةِ.

2.Delilleri;

Muâze'(r.anhâ)⁵⁰ demiştir ki; Aişe'ye sordum, "Neden hayızlı kadın

Nebiyi Aleyhi's-Selam", Dâru'l-Küteybe, Beyrut, 1992 I, 19. ; İbn Hazm (ö. 456/1064), "el-Muhallâ", (Thk.Ahmed Mahmud gâkir), Dâru't-Turâsî, Kâhire-1349. I, 78.; Tabersî (ö. 1320/1902), "el-Mu'telef mine'l-Muhtef beyne Eimmeti's-Selef", Mecmau'l-Buhûsi'l-İslamiyye, MeGhed, 1410, I, 37.

⁴⁹ Buhari, "Sahih", Bab; Hayızlı Kadının Orucu Terketmesi , Hadis No:209. s.85.;Nevevî, a.g.e., II,87.;

⁵⁰ Muâze bint-i Abdullah el-Adeviyye el-Basriyye: İbn Maîn kendisinin güvenilir olduğunu söyler. Zehebî, bu kadının geceleri ihya ettiğini ve "kabillerdeki uykunun

orucu kaza ediyor da, namazı kaza etmiyor? dedim.” Aişe: “Sen Harûriyemisin?”⁵¹ dedi. Haruriye değilim ama soruyorum işte. Dedim Aişe: “(Vaktiyle) Bu iş bizim başımıza gelirdi de orucu kaza etmekle emrolunur; namazın kazası ile memur olmazdık.” cevabını verdi.⁵² Bu hadis-i bütün Kütüb-ü Sitte sahipleri muhtelif ravilerden tahrir etmişlerdir.⁵³

Bu hadisin şerhinde Davutoğlu şunları söylüyor: “Haruriler/Hariciler din babında pek şiddet gösterirler. Hayzlı kadının namazları kaza edeceğine kail olurlardı. Hariciler aslen altı fırka olup hepsi Hz. Ali ile Osman (r.a.) dan teberri ederler ve onlardan uzak kalmayı her ibadete tercih eylerlerdi. Nikâhlarında bile bunu şart koşarlardı. Hâlbuki bu yaptıkları tamamıyla dalâlet ve İcma'ı Ümmete muhalefet idi. İşte Aişe (r.anha.) nın “Sen Harûriye misin?” diye sorması bundandır. Yani; bu sual dalâlet fırkalarından haricilerin soracağı bir sualdir. Çünkü onlar hayzlı kadının namazları kaza edeceğini kaildirler. Sen de bu çirkin tarikata mı mensupsun? demek istemiş sonra, Resûlullah (s.a.v.) zamanında bütün ezvac-ı tâhiratın hayz gördüklerini fakat Resûlullah (s.a.v.) in yalnız orucu kaza etmelerini emir buyurduğunu, namazın kazasını emretmediğini, kazası lâzım' gelse onu da emrederdi diye, anlatmıştır. Bunun üzerine kadın kendisinin Haruriye' olmadığını yani haricilerle bir alâkası bulunmadığını, yalnız meseleyi iyi

uzunluğunu bilip de bu dünyada uyuyan göze hayret ederim” dediğini haber verir. Hz. Aişe, Hz. Ali ve Hişâm b. Âmir'den hadis rivayet etmiştir. H. 83 senesinde vefat etmiştir.

⁵¹ Hâriciler başka adlar ve lâkâblarla da anılmış, tanınmışlardır. Sözelimi Hz. Ali'nin ordusundan ayrıldıklarında ilk toplandıkları yer olan Harûra'nın adına izafetle Harûriler (Harûriye); Allah'tan başka kimsenin hüküm verme yetkisine sahip olmadığı gerekçesiyle hakem olayına karşı çıktıkları için el-Muhakkime adıyla anılmışlardır. Kendilerinin en çok hoşlanarak kullandıkları isim ise Şürât'tır. Satın alıcı anlamındaki Şârî'nin çoğulu olan Şürât'ı kendini Allah'a verenler, satanlar anlamında kullanıyorlardı. Hâriciler iman sorununa yanlış bir usulle yaklaşarak bu konuda kimlerin kâfir olduğunu tartıştılar. Hakem olayında hakemlik yapanları ve taraflarını kafir ilan ettiler. Cemel Vak'ası'na karışanları ve taraftarlarını lânetlediler. Adâletsiz hükümdara karşı isyanı bütün mü'minlere farz kabul ettiler. Büyük günâhlar işleyen (mürtekübül-kebâir) herkesi kâfir ilân ettiler. bak. el-Bağdâdî, (ö. 429/1037-38), “*el-Fark beyne'l-firak ve beyânü'l-fırkati'n-naciye minhum.*”; s. 55.

⁵² Müslim, Hayız, 67, 68,69.(335).

⁵³ Buhari, Hayız, 20; Müslim, Hayız, 67, 68,69.(335); Ebu Davud, Taharet, 105, (262, 263); Tirmizi, Taharet, 97, (130); Savm, 68, (787); Nesai, Hayz, 17, (1, 191, 192), Savm, 64, (4, 191).

anlamak için sorduğunu söyleyerek özür beyan etmiştir. Hayzlı kadının yalnız orucu kaza edip namazı kaza etmeyeceğine bütün Müslümanların icma'ı vardır. Bu hususta nifaslılar da aynı hükümdedir. Hayzlı kadın oruçla muhatap değildir; orucun kazası ona ayrı bir emirle lâzım gelir.”⁵⁴

Kadı İyaz da şöyle diyor; “hariciler namazın da kaza edilmesi gerektiğini zira Kur’an’da yasaklayıcı bir engelin olmadığını söylüyorlar. Böylelikle sünnete muhalefet ediyorlar. Oysa hayzlı kadınlar için namazın kazası da edası da olmadığı hususunda ümmetin icaması vardır.”⁵⁵

Ayni ise Sünen-i Ebu Davud’un şerhinde şöyle yorumluyor; “Namazın kaza edilmeyip, orucun ise kaza edileceğinde icma’ vardır...”⁵⁶

5.Hayzlı Kadınların Oruç Tutabileceklerini Savunanlar ve Delilleri

Hayzlı kadınların oruç tutabileceklerini savunan selef âlimlerinden kimseye rastlamıyoruz. Daha çok günümüzde çağdaş ilahiyatçılardan bazıları bunu iddia etmektedirler.⁵⁷ Yukarda zikrettiğimiz Ebû Saîd-i Hudrî hadisinin aklen merdud olduğunu söylüyorlar. Abdülaziz Bayındır ise; “قضي” kelimesinin yanlış algılanmasından bahis ederek şunları söylüyor:

“ Muvatta, Sıyâm 50’deki rivayete göre Peygamberimizin eşleri Hafsa ile Aişe validelerimiz, nafile oruç tuttıkları sırada getirilen bir yemeği yiyip oruçlarını bozmuşlar. Durumu Peygamberimize bildirdiklerinde onlara şöyle demiş:

اقضيا مكانه يوما آخر

“Yerine bir başka gün kaza edin.”

Aynı olayla ilgili olarak Ebû Davûd’da geçen ifade şöyledir:

صوما مكانه يوما آخر

“Onun yerine bir başka gün oruç tutun”

⁵⁴ Davudoğlu, a.g.e. I,355

⁵⁵ Kadı İyaz, (ö544/1149), “İkmalü'l-Mu'lim bi-fevaidi Müslim.” ; thk. Yahyâ İsmail. -- Mansure: Dârü'l-Vefa, 1998/1419. II,183.

⁵⁶ Ayni, (ö.855/1451), “Şerhu Süneni Ebi Davud” ; tahrir Ebû Mahrus Amr b. Mahrus. - Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007/1428. II,23.

⁵⁷ Hüseyin Atay, “Kur’an’a Göre Araştırmalar I-III”, Atay Yay. Ankara, 1997, 2. baskı, s. 27- 29; Yaşar Nuri Öztürk, “Kur’an’daki İslâm”, İstanbul, 1988, s. 451-452.

Görüldüğü gibi her iki rivayetteki **قضى** kelimesi, ibadeti yerine getirme yani eda anlamındadır. Öyleyse Aişe hadisini buna göre anlamak icab eder.

Muâze dedi ki, Aişe'ye sordum, dedim ki:

ما بال الحائض تقضي الصوم ولا تقضي الصلاة؟ فقالت: أحرورية أنت؟ قلت لست بحرورية ولكني أسأل. قالت كان يصيبنا ذلك فنؤمّر بقضاء الصوم ولا نؤمّر بقضاء الصلاة

“Neden adetli kadın oruç tutuyor da namaz kılmıyor?” “*Sen Harûriyye misin?*” dedi. “*Hayır, Harûriyye değilim ama soru soruyorum*” deyince şöyle dedi.”*Bizim başımıza bu olay gelince orucu tutmamız emredilirdi ama namazı kılmamız emredilmezdi.*”

Aişe'ye adet görmekte olan kadınla ilgili soru sorulduğundan onun kaza edeceği ibadet, adetli iken yerine getireceği ibadettir. Soruyu soran, adetlinin oruç tuttuğunu biliyor, onun için soruyu şöyle soruyor?

ما بال الحائض تقضي الصوم ولا تقضي الصلاة؟

“Neden hayızlı kadın, oruç tutuyor da namaz kılmıyor?”

Verilen cevap da bunun, adetliye verilen bir emir olduğunu şöyle ifade ediyor:

كان يصيبنا ذلك فنؤمّر بقضاء الصوم ولا نؤمّر بقضاء الصلاة

“*Bizim başımıza bu olay gelince orucu tutmamız emredilirdi ama namazı kılmamız emredilmezdi.*”

Kaza kelimesine fakihlerin sonradan verdiği anlam kafaları karıştırmıyordu, Aişe validemizin sözünü, adetlinin adetten temizlenmesinden sonrasıyla ilgilendirmek mümkün olmazdı.”⁵⁸

6.Bu İki Görüşün Değerlendirilmesi ve Sonuç

Hayızlı kadınların oruç tutamayacaklarını savunan selef-i salihinin ve fukahanın Kur'an'dan delilleri yoktur. Delilleri sünnet/hadistir. Ancak dayandıkları bu hadisler/ nasslar sened itibariyle sağlam/kuvvetlidir. Bu itibarla da varid olan hadisler muvacehesinde kadınların hayızlı iken oruçlarını daha sonraya tehir edip, kaza etmeleri gerekir. Bu da gayet tabiidir. Zira Hz.Peygamber de bir Şari'dir. Aksine bir hüküm gelmedikçe de

⁵⁸ www.suleymaniyevakfi.org/

geçerli olup müminleri bağlayıcıdır. Nitekim Allah u Teâlâ Hz. Peygamberin Şari'liği/kanun koyucu olduğuna telmihen şöyle buyuruyor;

“Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nûr'a (Kur'an'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır.”⁵⁹

Karşıt tarafın ki başta Hariciler olmak üzere ve çağdaş ilahiyatçıların hadisler hakkındaki tutumları tutarlı ve yeterli değildir. Şöyle ki;

Hudri hadisinde “...kadınların akli noksanıdır.” İfadesine dayanarak “...bu hadis merduddur.” Deyip tümünü reddetmek bilimsel değildir. Siz elmanın çürüğü var diye hepsini atar mısınız? Kaldı ki bu hadisteki “noksan” ifadesini sosyolojik bir tespit olarak anlayıp yani kadınlar o günde sosyal hayatta aktiviteleri eksik, noksan diye anlamaya ne engel var? Kaldı ki bir erkek yerine iki kadının şahitlik etmesi de bunun için yeterli bir işarettir.

Bayındır'ın iddialarına gelince; “eda” ve “kaza” kelimelerinin yanlış anlaşıldığı tezine dayanarak yanlış bir hükme varıyor. Bayındır'ın “eda” ve “kaza” kelimelerinin bir biri yerine kullanılabilceği iddiaları doğrudur. Ancak hadisin bütününe bakmadan sadece bu noktanı konuyu ele alması yanlıştır. Hadis'de Hz. Aişe'nin “...sen Haruri misin?” sorusunu göz ardı ediyor. Çünkü kaynaklar bize Harici hayızlı kadınların namazlarını daha sonra kaza ettiklerini bildiriyor. Muaze'nin kafası da bu yüzden karışık. Muaze; orucun daha sonra tutulup ta namazın daha sonra eda edilmemesini anlamak istiyor.

Bayındır'ın şu sözü; *“Kaza kelimesine fakihlerin sonradan verdiği anlam kafaları karıştırmıyaydı, Aişe validemizin sözünü, adetlinin adetten temizlenmesinden sonrasıyla ilgilendirmek mümkün olmazdı.”* de delilsiz mesnetsiz bir savdır. Çünkü o döneme ait böyle uygulandığına dair bir delili yoktur.

---

⁵⁹ Araf, 7/157

Oysa bunun böyle olmadığını sahihi Müslim’de ki bir başka zincirden gelen şu rivayet göstermektedir.

“Bize Muhammedü'bnü'l-Müsenna da rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Muhammed b. Cafer rivayet etti: (Dedi ki) : Bize Şu'he Yezid'den naklen rivayet eyledi. demiş ki;

— Ben Muâze'den dinledim. Kendisi Aişe'ye «Hayzlı bir kadın namazı kaza edecek mi?» diye sormuş. Aişe:

«Sen Haruriye misin? Resûlüllah (s.a.v.) in kadınları elbette hayz görürlerdi: Kendilerine onun yerine bir şey emr buyurdu mu? Cevabını vermiş.

Muhammed b. Cafer: «Aişe bu sözü ile kazayı Murad ediyor» demiştir.”⁶⁰

و حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يَزِيدَ قَالَ: سَمِعْتُ مُعَاذَةَ أَنَّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ أَنْقَضِي الْحَائِضُ الصَّلَاةَ فَقَالَتْ عَائِشَةُ أَحْرُورِيَّةٌ أَنْتِ قَدْ كُنَّ نِسَاءَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحِضْنَ أَفَأَمَرَهُنَّ أَنْ يَجْزِينَ. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ تَعْنِي يَفْضِينَ.

Kadı İyaz bu hadisin şerhinde “جزأ” yerine “يجزين” fiili rivayetinden bahsederek “kaza” kelimesinin cüzlere ayırma yani ikiye bölme anlamına geldiğinden bahseder.⁶¹ Yani “kaza” kelimesi fakihlerden önce de sahabe döneminde de “tehir” anlamında kullanılıyordu. Kesintisiz olarak uygulanması da bunu teyit etmektedir.

Bütün bu açıklamalardan sonra, hayızlı kadınların oruçlarının daha sonra kaza etmelerini fiili uygulamanın ve sözlü rivayetlerin işar ve ispat ettiğini söyleyebiliriz. Bugüne kadar aksine bir görüş belirten ciddi hiçbir âlimin çıkmaması da bunu teyit etmektedir.

Özetle hayızlı kadının orucunu tutmayıp orucu daha sonra kaza etmesi, taabbudi birer hüküm olması sebebiyle aklımıza yatsın yatmasın kabul etmemiz gerekir. Velew ki iyi niyetle de olsa ibadet gibi konularda yani içtihadı mesa’/çalışmaya gerek olmayan, tamamen vahye dayalı alanlarda ahkâm kesme hem inanç hem de kitleleri dalalete sürüklenme gibi

⁶⁰ Müslim, Hayız, 68,(335)

⁶¹ Kadı İyaz, a.g.e., II,183.

çok tehlikeli bir yoldur. Orucun kazası olmaz eda etmesi gerekir diye aksine bir hüküm vermek, Hz. Peygamber'e ve cumhuru müslimine muhalefet etmek olur. Post-modern Harici/Haruri olmak da kimseye bir şey kazandırmaz.

KAYNAKÇA

- Allemetü'l-Hümmam Mevlana eş-Şeyh Nizam ve Cemeat u min Ülema-i Hindî'l-Â'lem, "*el-Fetava el-Hindiyye*" Heyet, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2000. (Trc. Mustafa Efe), Akçağ Yayınları, Ankara: 1983.
- Atay Hüseyin, "*Kur'an'a Göre Araştırmalar I-III*", Atay Yay. Ankara, 1997.
- Ateş Süleyman, "*Kur'an Ansiklopedisi*", Kuba Yayınları.
- Ayni, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa Hanefi, (ö.855/1451), "*Şerhu Süneni Ebi Davud*"; tahrir Ebû Mahrus Amr b. Mahrus. -- Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007/1428.
- Baberti, Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed, (ö.786/1384), "*el-İnaye fi şerhi'l-hidaye*" müst. Mustafa b. İbrâhim el-Vardari. -- [y.y.] : Yazma
- Behaiddin Ebi Mehasin Yusuf b. Râfi' b. Şeddad el-Halebî eş-Şafîi' (ö. 684/1285), "*Delâilü'l-Ahkâm min Ehâdîsi'n-Nebiyyi Aleyhi's-Selam*", Dâru'l-Kütüb, Beyrut, 1992.
- Berki Şakir, "*Roma'da Miras Hukuku*" Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 10 Sayı: 1 Yayın Tarihi: 1953.
- Buharî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim, (ö.256/870) "*Sahihu'l-Buharî*" İstanbul, 1325/1907.
- Cezeri, Abdurrahman (ö. 1360/1941) "*Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbea*", Matbaatu'l-İstikâmet, Beyrut. ts.
- Charles Freeman, "*Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları*", Ankara. Dost Kitabevi. 2010.
- Davudoğlu Ahmed, "*Mevkufât*", Saadet yayınları, İstanbul: 1986.
- Ebü Davud, Süleyman b. el-Eş'âs b. İshak b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân el-Ezdî es-Sicistânî (ö.436/1044) "*Sünen-i Ebu Davud*" el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts.
- el-Karafî, Şihabuddin Ahmed b. İdris (ö. 684/1285), "*ez-Zehîra*", Daru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1994.
- Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2010.

- Gülaçtı, Nurettin, “*Sanatsal Bir Obje Olarak Kadın Ve Bazı Toplumlarda Kadına Bakış*”, İdil Dergisi, Cilt 1, Sayı 2 Bahar 2012 (ISSN: 2146-9903, E-ISSN: 2147-3056) (03.05.2012).
- Horst Blanck, “*Eski Yunan ve Roma’da Yaşam*”, İstanbul: Arion Yayınevi. 1999.
- İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki, (ö.1252/1836), “*Reddü’l-muhtar ala Dürri’l-muhtar*”; tahkik: Hüsameddin b. Muhammed Salih Ferfur. Dımaşk: Ma’hedu Cemiyetü’l-Fethi’l-İslâmî, 2000/1421.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Hanbel, (ö.241/855) “*el-Müsned, el-Fethu’r-Rabbani Tertibi*”, Ensar Yayıncılık ts.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd Zahiri, (ö.456/1064), “*el-Muhalla*” ; tahkik Ahmed Muhammed Şakir. -- Kahire : İdaretü’t-Tıbaati’l-Müniriyye, 1347.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme Cemmâîlî Makdisî, (ö.620/1223), “*el-Muğni*”, Mektebetü’r-Riyâdi’l-Hadîse, Riyad, 1971.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, (ö.1311/1894). “*Lisânu’l-Arab*”, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.
- İbn Nuceym, Zeynuddîn (Zeynelâbidîn) b. İbrahim b. Muhammed b. Nuceym el-Mısırî (d.926/1519–ö.970/1563) “*el-Bahrü’r-raik şerhu Kenzi’d-dekaik*.” Daru’l-Kütüp el-İlmiyye. Beyrut.1997.
- İbn Rüşd, Ebu’l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö.595/1198), “*Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid*”, I-II, Matbaatü Mustafa el-Bâbî, Mısır, 1975, 4. bs.(Trc. Ahmet Meylanî), Beyan, İstanbul.
- Kadi İyaz, Ebü’l-Fazl İyaz b. Musa b. İyaz el-Yahsubi Kadi İyaz, (ö544/1149), “*Şerhu Sahihi Müslim li-Kadi İyaz = İkmalü’l-Mu’lim bi-fevaidi Müslim*.” ; thk. Yahyâ İsmail. -- Mansure: Dârü’l-Vefa, 1998/1419.
- Kasani, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefi, (ö.587/1191), “*Bedaiü’s-sanai’ fi tertibi’s-şerai*”, thk: Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdülmevcut. -- Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1997/1418
- Maverdi, Ebü’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, (ö. 450/1058), “*el-Hâvi’l-Kebir fi Fikhi Mezhebi’s-Şafî*”, thk: Mahmud Matraci. -- Beyrut: Darü’l-Fikr, 1994/1414.
- Mevsilî, Ebu’l-Fadl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd b. Mahmud el-Mevsilî el-Bağdâdî (ö.6837/1284) “*el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-Muhtâr*” -- ofs -- İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.

- Mutarrizi, Ebü'l-Feth Burhaneddin Nasır b. Abdüsseyyid b. Ali, (ö.610/1213), “*el-Mugrib fi tertibi'l-mu'rib*”; thk. Mahmûd Fahuri. - Haleb: Mektebetu Usame b. Zeyd, 1979.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac, (ö.261/875), “*Sahih-i Müslim*” -- Kahire: Dâru't-Tıbbâti'l-Âmire, 1329.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb, (ö.303/915) “*es-Sünen ma'a-şerhi's-Suyutî ve hâşiyeti's-Sindî*” Mısır, ts.
- Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Muri, (ö.676/1277.), “*Sahihi Müslim bi-şerhi'n-Nevevi = el-Minhac fi şerhi Sahihi Müslim b. Haccac.*” -- [y.y. : y.y.], 1349. (Kahire: el-Matbaatü'l-Mısriyye),
- Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri, (ö. 676/1277), “*el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş-Şirazi*”,thk: Muhammed Necib Mutii. -- Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb.
- Oğuz Tekin, “*Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*”. İstanbul: İletişim Yayınları. 2008.
- Oxford Dictionary Of English 2e, Oxford University Press, 2003.
- Öztürk Yaşar Nuri. “*Kur'an'daki İslâm*”, İstanbul, 1988.
- Stephen Biesty, “*Antik Dünya – Mısır, Roma, Yunan*”, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. 2009.
- Şürünbülali, Ebü'l-İhlâs Hasan b. Ammar b. Ali el-Vefai (ö. 1069/1659), “*Nûri'l-İzah*”, Kütübü'l-Arabî, Mısır, trs.
- Şürünbülali, Ebü'l-İhlâs Hasan b. Ammar b. Ali el-Vefai (ö.1069/1659), “*el-Miftah Şerhu Nuri'l-İzah*” Ebu'l-Zeyd Şibli; Türkçeye çeviren Abdullah Aydın. -- 21. bs. -- İstanbul: Müjde Yayınları, 1987.
- Tabersî, (ö. 1320/1902), “*el-Mu'telef mine'l-Muhtelef beyne Eimmeti's-Selef*”, Mecmau'l-Buhûsi'l-İslamiyye, Meşhed, 1410.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemî (279/892), “*Sünenü't- Tirmizî (el-Câmiu's-Sahih)*”, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Topcan Özlem, “*Yahudilik Ve Hristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet (Geleneksel Dinler Otoritesine Feminist Bakış)*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara,2010.
- Ulu Arif, “*Âdet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid Ve Tahlili*”, Atatük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 38, Erzurum, 2012.
- www.suleymaniyevakfi.org
- Zuhayli Vehbe, “*el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu*” -- 2. bs. -- Dımaşk : Dârü'l-Fikr, 1985/1405. (Trc. Kurul) Risale, İstanbul, 1992.